

Üretken Bir İstihdam Yaratılmasında Kooperatif İşletmelerin Potansiyel Katkıları

Nurcan Turan*

Özet: İstihdam sorunu, günümüzde önemi giderek artmakta olan ve hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri ilgilendiren bir sorundur. Sorunun kooperatif işletmeler aracılığı ile çözümlenmeye çalışılması, karşımıza farklı bir yaklaşım getirmektedir. Dünya genelinde 800 milyondan fazla ortağı olan ve 100 milyondan fazla kişiye istihdam sağlayan kooperatif işletmeler, ekonomik ve sosyal bir örgütlenme biçimi olarak, değişik kooperatif işletme modelleri ile sorunun çözümü için önemli bir alternatif oluşturmaktadır. Kooperatif işletmeler ayrıca, toplumun dezavantajlı kesimlerini oluşturan ve istihdam konusunda da özel ilgi gerektiren kadınlar, gençler ve özürlüler gibi kesimlere yönelik istihdam yaratma potansiyelleri ile de dikkat çekmektedirler.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, Kooperatif İşletme, Sürdürülebilir Kalkınma, İşçi Kooperatifleri, Kooperatif Girişimciliği.

Giriş

Mutlak yoksullukla savaşmanın temel stratejilerinden birisi de istihdamı artırıcı önlemler almaktır. Günümüzde bütün ülkelerin bu alanda temel önceliğini, istihdamı artırıcı yeni politikalar üzerinde çalışmak oluşturmaktadır.

Günümüz işgücü piyasalarının giderek karmaşık bir yapıya dönüşmesi, gelişen teknoloji karşısında istihdamın azalması ve vasıflı işgücü açıklarının giderek artmakta olması sorunu daha fazla arttırmaktadır. Dünya üzerindeki hızlı ekonomik gelişmelerin, geleneksel işgücü piyasası üzerinde

* Yrd. Doç. Dr. N. Turan Anadolu Üniversitesi İşletme Bölümünde öğretim üyesidir.

etkisi çok fazla olmuştur. Ayrıca devletin ekonomiye müdahale alanlarının daralması ve özel sektörün ön plana geçmesi istihdam alanında yeni oluşum ve arayışların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu arayışlar dünyanın pek çok bölgesinde kooperatif işletmeler aracılığı ile istihdam yaratılması konusunu gündeme getirmiştir. Kooperatifler insan odaklı işletmeler olarak, önemli bir istihdam yaratma potansiyeline sahip bulunmaktadır.

Kooperatif işletmeler ve istihdam arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bu çalışmada, istihdam ve kooperatif işletme ilişkisi açıklanmadan önce, genel olarak istihdam ve işsizlik konusuna değinilmektedir.

İşsizlik ve İstihdam Sorunu

XXI. yüzyıl birçok ciddi sorunu da beraberinde getirmiştir. Gittikçe yapısal hale gelen işsizlik sorunu, bozulan gelir dağılımı ve bunların sonucunda ortaya çıkan yoksulluk bu sorunların başında gelmektedir. Bu sorunlar, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm dünya ülkelerinin çözmek zorunda olduğu ortak sorunlardır.

Bir ülkenin ekonomik gelişiminin temel göstergelerinden birisini de, sahip olduğu işgücünün durum ve niteliği gösterir. Her ülke sahip olduğu insan kaynaklarından en etkin bir biçimde yararlanarak ortaya çıkabilecek ekonomik ve sosyal maliyetlerden kaçınmalıdır. İşsizlik sorunu işsiz kalanlara maddi ve manevi zararlar vermenin ötesinde ülke kaynaklarının yeterince rasyonel kullanılamaması ve ulusal refahın arttırılamaması gibi sorunları da beraberinde getirmektedir¹

Giderek büyüyen işsizlik sorunu karşısında izlenecek yollar ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. İşsizlik sorununu çözümünü ekonomik gelişmeye bırakan yaklaşımlar ve sorunu toplumsal bir sorun olarak kabul eden ve öncelikli olarak çözümünü öngören yaklaşımlar ülkelere, dönemlere ve hükümetlerin bakış açlarına göre farklı derecelerde benimsenmektedir.

Son yıllarda kooperatif işletmeler sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde önemli bir kalkınma aracı olarak benimsenmişlerdir. Bu açıdan pek çok ülkede istihdam sorununu çözümünde önemli bir seçenek olarak değerlendirilmektedirler.

¹ Bkz. www.basakekonomi.com.tr/arsiv/oecd.html.

Sürdürülebilir Kalkınmanın Gerçekleştirilmesinde Bir Kalkınma Aracı Olarak Kooperatif İşletmeler

Dünya kaynaklarının en iyi biçimde kullanılması ve gelecek nesiller için korunmasına dayalı olan sürdürülebilir kalkınma modeli, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için son derece önem taşıyan bir modeldir. Ekonomik, ekolojik ve sosyal etkenler arasında hassas bir noktada yer alan sürdürülebilir kalkınma, toplumun pek çok kesimine önemli roller yüklemektedir. Gündem 21 çerçevesinde, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel uygulayıcısı; hükümetler, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri olarak saptanmıştır.

Dünya genelinde 800 milyon ortağı ile en büyük sivil toplum örgütünü oluşturan kooperatif işletmeler, tüm dünyada ekonomik ve toplumsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasında önemli bir potansiyele sahip bulunmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde hemen hemen tüm sektörlerde faaliyet gösteren kooperatif işletmeler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir bir toplum yaratılmasında önemli roller üstlenmektedirler. Bu roller kısaca şu şekilde sıralanabilir (ICA, 1995: 1; Taimni, 1994: 41-44): (a) gelişmekte olan ülkelerde girişimciliğin artırılması ve geliştirilmesi, (b) kooperatif ortaklarının ve hane halklarının gelir düzeylerinin artırılması, (c) kooperatif ortaklarının daha kaliteli ve daha ucuz mal ya da hizmetlere ulaşabilme olanağı elde etmesi, (d) kıt kaynakların daha etkin kullanılması, (e) toplumda kadınlar, gençler ve dezavantajlı kesimlerin rollerinin genişletilmesi, (f) çevrenin korunması, (g) barış ve demokrasinin korunması, (h) eğitimin desteklenmesi ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, (ı) tüketicinin korunması, (j) gıda, konut ve sağlık olanaklarının geliştirilmesi, (k) kırsal refahın artırılması ve kırsal toplulukların korunması, (l) yoksulluğun azaltılması, (m) istihdamın artırılması.

Kooperatif işletmelerin üstlendiği temel rollerden bir tanesi olan kooperatif girişimciliğinin artırılması ve geliştirilmesi, istihdamın artırılması açısından temel öneme sahiptir.

Kooperatif Girişimciliği

Dünya ekonomisinde pek çok sektörde kooperatif girişimler, önemli bir yere sahiptirler. Avrupa Birliği ekonomisinde, kooperatif girişimlere ait olan

istatistikler, bu girişimlerin önemini ortaya koymaktadır. Bu istatistiklere göre Avrupa Birliği ülkelerinde, 83,5 milyon ortaklı yaklaşık 132.000 kooperatif girişim bulunmaktadır (TMKB, 2003: 17). Avrupa Birliği'nde tarımsal kooperatifler, Hollanda'da pazarın yüzde 83'ünü, İtalya'da yüzde 55'ini, Portekiz'de yüzde 45'ini ve Avusturya'da yüzde 30'unu kontrol altında bulundurmaktadırlar. Bankacılık sektöründe ise kooperatifler, Fransa'da pazarın yüzde 37'sine, Almanya'da yüzde 21'ine ve İspanya'da yüzde 8'ine hâkimdirler. Tüketim kooperatifleri ise, Finlandiya'da pazarın yüzde 35'ini, İsveç'te ise yüzde 20'sini ellerinde bulundurmaktadırlar. Ayrıca Avrupa Birliği kooperatifleri, yaklaşık olarak 2,4 milyon kişiye istihdam sağlamaktadır (1996-1998 yılı verilerine göre). Bu rakam AB ülkelerinde genel istihdam içerisinde yüzde 1,67'lik bir payı oluşturmaktadır (Thirty, 1999: 2-3). Afrika'da da hane halklarının yüzde 40'ı bir kooperatif ortağıdır. Afrika'daki en büyük sivil toplum örgütü olan kooperatif girişimler ulusal ekonomide önemli bir yere sahiptir ve pek çok kişi için önemli bir istihdam kaynağıdır (Schwettmann, 1997: 1).

Diğer girişimcilik biçimlerinden, çeşitli yönleri ile ayrılan kooperatif girişimlerin temel amacı, kar elde etmek olmayıp, ortaklarına ekonomik çıkar sağlamaktır. Kooperatifler, ortak bir ekonomik ve sosyal gereksinimin sağlanması için bireylerin ortaklaşa sahiplenip, demokratik olarak denetledikleri ve gönüllü olarak bir araya geldikleri girişimlerdir. Kooperatif girişimler, çeşitli nedenlere bağlı olarak, tek başlarına yatırım yapamayan bireylerin girişimci olmasını sağlayabilen yapılardır. Bu yapı üretken bir istihdam yaratma ve bunu korumada önemli bir kapasiteye sahip bulunmaktadır. Kooperatif girişimler sayesinde bireyler, istihdam edilerek ve yoksulluktan korunarak, ekonomik yönden güçlenirler. Kooperatif girişimler, ayrıca şu yararları sağlamaktadırlar (www.wisc.edu/uwcc): (a) sınırlı kaynakların bir araya getirilmesi, (b) girişimci olan çalışanların motivasyonunun artması, (c) demokratik karar verme yapısının etkinliğini arttırması, (d) ortaklara kendi işletmelerinde bağımsız olma ve denetimi ellerinde bulundurma olanağının sağlanması, (e) rekabetçi piyasalarda daha güçlü olunması, (f) toplumun dezavantajlı kesimlerinin ayrımcılıktan korunması.

Son yıllarda özellikle toplumun dezavantajlı kesimlerinin (kadınlar, yaşlılar, gençler, özürülüler gibi) çalışma hayatına dâhil olabilmeleri için oluşturu-

ruhan, sosyal amaçlı kooperatif girişimler dikkat çekmektedir. Özellikle İtalya’da bu kooperatiflerin önemli bir yeri vardır. İtalya’da artan işsizlik sorunu ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılması sorunu, yeni kooperatif girişimciliğinin teşvik edilmesi için politikalar oluşturulmasını sağlamıştır. Güney İtalya’da 700 kooperatif girişimciliği fikrinden, 1200 kişiye istihdam yaratacağı beklenen 102’si seçilmiştir. Bu kooperatif girişimlerinin temel faaliyet alanları turizm, sağlık, evde bakım, çevre koruma, yayıncılık, restoran işletmeciliği, el sanatları, tarım ve antikacılık üzerinde yoğunlaşmaktadır. Birçoğu emek yoğun sosyal hizmet sektörlerinde yoğunlaşan bu kooperatiflerde kadınlar çoğunluktadır.² İsveç’te de, sosyal kooperatiflerin istihdam yaratmadaki önemi büyüktür. Bu nedenle hükümet bu tür kooperatiflere finansal katkılar sağlamaktadır. Çocuk bakım kooperatifleri, yaşlı bakım kooperatifleri ve zihinsel engellilerin bakımını sağlayan kooperatifler İsveç’te yeni gelişen kooperatiflerin belli başlılarıdır. Bu kooperatiflerin yerel istihdama ve kadın istihdamına katkısı büyüktür (Mattsson, 2000).

İstihdam Yaratmada Kooperatif İşletmelerin Rolü

Uluslararası kooperatifçilik hareketi dünya genelinde 100 milyondan fazla kadın ve erkek işgücüne doğrudan istihdam olanakları sağlamaktadır (ILO, 2000: 31). İnsan odaklı işletmeler olan kooperatif işletmeler, istihdam yaratma ve istikrar sağlamada şu üstünlüklere sahiptir (Schwettmann 1997:8):

1. **Ölçek Ekonomisi:** Kooperatif işletmeler düşük maliyetlerle ortaklaşa ekonomik faaliyetler sürdürebilecek bağımsız girişimler ve çalışanlar yaratır.
2. **Fırsat Ekonomisi:** Mal ve hizmetlerin kooperatif işletmeler aracılığı ile ortaklaşa üretimi, işbölümü, uzmanlaşma ve verimliliği artırır.
3. **Artan Pazarlık Gücü:** Ortaklarının arz ve talebini birleştiren kooperatif işletmeler pazarlık güçlerini arttırmaları.
4. **Ortakların Aktif Katılımı:** Kooperatif işletme ortaklarının yönetim faaliyetlerine aktif katılımı maliyetlerin azalması, maliyet etkinliğinin yaratılması ve sermaye hareketliliğinin kolaylaştırılmasında etkili olur.

² Bkz. Stefania Marcone, www.ica.coop/europe/rareports798.html

5. **Ortaklık Deęeri:** Kooperatif işletmeler, ortaklarının kendileri için istihdam yaratma fırsatlarını destekler, bu nedenle emek yoğun üretim süreçleri tercih edilir.
6. **Çıkarların Temsil Edilmesi:** Kooperatif işletme ortakları, çıkarlarını bireysel üretici ve tüketicilerden daha iyi savunabilirler. Özellikle de dikey bütünleşmeye gittiklerinde.
7. **İstikrar:** Kooperatif işletmelerde risk ortaklar arasında paylaşılır. Bu nedenle, özel işletmelere göre kooperatif işletmeler, daha istikrarlı ve güvenilirdir.
8. **Yenilik:** Kooperatif işletme ortaklarının birbirlerinden öğrenecekleri çok şey vardır. Bu da kooperatif işletmelerde yeniliklerin gelişmesini etkiler.
9. **Yasal Koruma:** Kooperatif işletmeler, küçük ölçekli üreticilerin yasal koruma elde etmesini sağlar.

Kooperatif İşletmeler Tarafından Yaratılan İstihdam Biçimleri

Kooperatif işletmelerin temel amacı istihdam yaratmak olmayıp, ortaklarına ekonomik çıkar sağlamaktır. Bununla birlikte, bu temel amaçları doğrultusunda faaliyet gösteren kooperatif işletmeler, istihdamın artırılmasında da son derece aktif bir rol oynamaktadırlar. Teorik olarak, kooperatif işletmeler tarafından yaratılan istihdam biçimleri, beş başlık altında incelenebilir (Schwettmann 1997: 5-6):

1. Ortaklar tarafından kurulmuş ortaklaşa sahiplenilen bir işyeri olarak kooperatifler: Kooperatif işletme ortakları bir araya gelerek, kendi kendilerine istihdam yaratmış olurlar. Tarımsal kooperatifler ve küçük endüstri kooperatifleri bu modele örnek oluştururlar.
2. İşveren olarak kooperatifler: Kooperatif işletmeler, ortak olmayanları da ücretli olarak istihdam etmektedirler. Örneğin tüketim kooperatifleri ortak olmayanları kasiyer, reyon görevlisi olarak çalıştırabilir.
3. Kendi hesabına çalışmayı sağlayan ve destekleyen yapıdaki kooperatifler: Tarımsal pazarlama ve tedarik kooperatifleri, bu biçimde istihdam yaratılmasına iyi bir örnek oluşturur. Bu kooperatifler, ortakların hane halkı gelirinin artmasında da etkili olur.
4. Ücretlilere istihdam yaratan kooperatifler: Kooperatif işletmeler pek çok

alandaki istihdam yaratılmasında da etkili olurlar. Pek çok devlet kurumunda kooperatiflerle ilgili olarak çalışanlar, kooperatifçilik eğitimi veren kurumlarda görev alanlar ve kooperatiflerle ilgili denetim mekanizmalarında çalışanlar bu istihdam biçimine dâhildir.

5. Kooperatif işletmelerin açığa çıkarma etkisi: Diğer işletmeler gibi kooperatif işletmeler de, başka işletmelerle ticari ilişkiler geliştirerek bu işletmelerde yeni iş alanları yaratılmasında etkili olurlar. Örneğin konut kooperatifleri inşaat sanayinde yeni işler yaratılmasında aktif rol oynar.

Yaklaşık 40 yıldır istihdam sorunu ile ilgilenen Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO), kooperatif işletmeler aracılığı ile istihdam yaratılması konusundaki ilgi ve katkısı, son derece önemlidir. Bu nedenle bu konu ayrı bir başlık halinde aşağıda ele alınmıştır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), İstihdam ve Kooperatifler

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) işsizlik sorununa olan ilgisi 1960'lı ve '70'li yıllara kadar uzanmaktadır (Lindenthal, 1994: 126). Bu örgütün İstihdamın Desteklenmesi ve İşsizliğe Karşı Korunma Üzerine 168 Sayılı Sözleşmesi'nin 2. maddesi şu şekildedir: "Her üye ülke, işsizliğe karşı koruma sistemini ve kendi istihdam politikasını koordine edecek uygun adımları atacaktır. Bu amaçla kendi işsizliğe karşı koruma sisteminin, özellikle işsizlik yardımı sağlama yönteminin tam, üretken ve serbestçe seçilmiş istihdamın teşvikine katkıda bulunmasını sağlayacak sistemi araştırarak ve bu sistem işverenleri işçi aramadan ve işçileri de üretken istihdam bulma çabasından uzaklaştırmayacaktır".

Kooperatif işletmeler aracılığı ile istihdam yaratılması ILO'nun temel öncelikleri arasında yer almaktadır. 1996 tarihli ILO Genel Konferansı'nda, Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Kooperatiflerin Rolü konusundaki 127 numaralı Tavsiye Kararı ile kooperatifler, sınırlı kaynak ve fırsatlara sahip insanların ekonomik, sosyal ve kültürel durumlarının iyileştirilmesinde ve girişimciliğe özendirilmesinde tek seçenek olarak kabul edilmiştir (Tekeli 1990: 55-56).

ILO'nun 2002 yılında kabul edilen Kooperatiflerin Geliştirilmesine İlişkin 193 numaralı Tavsiye Kararında da, kooperatiflerin istihdam yaratıcı

potansiyeli üzerinde önemle durulmuştur. Kararda, istihdam üzerinde etkili olabilecek konular şu şekilde belirtilmektedir (aktaran Polat 2002: 24):

1. Kooperatif işletmelerin, gelir getirici faaliyetler ile saygın ve sürdürülebilir istihdam yaratmaları ve geliştirmeleri,
2. Kooperatif işletmelerde, insan kaynakları kapasitesinin ve kooperatifçilik bilincinin eğitim ve formasyon yolu ile geliştirilmesi,
3. Girişimcilik ve yönetim kapasitesi ile birlikte, kooperatif işletmelerin ticari potansiyellerinin geliştirilmesi,
4. Kooperatif işletmelerde, sürdürülebilir insan kaynaklarının gelişimine katkıda bulunulması.

193 numaralı Kararda hükümetlerin kooperatif işletmeler aracılığı ile istihdamın desteklenmesindeki rolleri üzerinde de durulmuştur. Karara göre hükümetlerin kooperatifler aracılığı ile istihdamı desteklemek için, vergi avantajları, krediler, bağışlar, imar programlarından yararlanma kolaylıkları ve satın alma konusunda özel hükümleri içeren teşvikler vermelerinin gereği üzerinde durulmuştur (aktaran Polat 2002: 24). Ayrıca son yıllarda düzinelerce ILO rapor ve dokümanında kooperatif işletmeler aracılığı ile istihdamın desteklenmesi konusu ele alınmıştır.

ILO Kooperatifçilik Bölümü'nün, özellikle Afrika ülkelerini kapsayan birçok iş yaratma program ve projeleri de, bu konudaki çalışmalarını sürdürerek, kooperatif işletmeler aracılığı ile iş yaratılmasına katkı sağlamaya çalışmaktadır. JUMP, ACOPAM, INTERCOOP ve SYNDCOOP bu programlardan bazılarıdır.³

Özel İlgi Gerektiren Gruplara İstihdam Yaratılmasında Kooperatif İşletmelerin Rolü ve Önemi

Kooperatifçiliğe ilişkin uluslar arası politikalarda; kadınlar, gençler, çocuklar, mülteciler, özürülüler, yerel halk ve yaşlılar özel ilgi gerektiren gruplar olarak, her zaman öncelikli olarak yer almaktadır. Kooperatif işletmelerin Ortaklıkta Açıklık İlkesi, kooperatif hizmetlerinden fayda sağlayabilecek olan herkese kooperatif ortaklığının açık olduğunu ve ortaklar arasında ırk-

³ Bkz. ILO Web sayfası: www.ilo.org.

sal, sosyal, dinsel, siyasal ve cinsel ayırım yapılamayacağını ifade eder.

Diğer alanlarda olduğu gibi istihdam alanında da kooperatif işletmeler özel ilgi gerektiren gruplara öncelik vermeyi temel hedef olarak benimsemişlerdir. Aşağıda bu gruplardan bazıları istihdam açısından ele alınmıştır.

A. Kadınların İstihdamı

Gelişmekte olan ülkelerde, işgücü piyasasına kadınların katılım oranı düşüktür. İstihdamın sektörel dağılımına baktığımızda kadınların çoğunluğunun tarımda ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edildiğini görürüz. İmalat sanayinde özellikle tekstil ve konfeksiyon sektöründe kadın işgücüne talep artmakla birlikte, bu talep daha çok enformel sektörden sağlandığı için kadınlar sosyal güvencesiz olarak istihdam edilmektedirler (DPT 2001: 27-28).

Kadınların işgücü piyasalarındaki durumları kooperatif işletmeler açısından da benzerlikler taşır. Kadınların kooperatif işletmelerdeki özellikle yönetsel etkinlikleri son derece azdır. Ancak uluslararası kooperatifçilik hareketi son yıllarda kadınların kooperatif işletmelerdeki rollerini arttırmak ve kadınlara daha fazla istihdam yaratmak için özel çaba göstermektedir. Bunun için var olan kooperatiflerde kadınların katılımını arttırmanın yanı sıra kadınlar tarafından kurulan ve işletilen özel kadın kooperatiflerinin kurulması da desteklenmektedir. Hindistan'da çoğu gıda ve el sanatları sektöründe faaliyet gösteren kadın kooperatifleri önemli rol oynamaktadır.

Ayrıca kooperatif işletmeler ya da uluslararası kooperatif kuruluşlar aracılığı ile kadınlara yönelik olarak verilen eğitim ve öğretim hizmetleri (mesleki, yönetsel, örgütsel ve iletişimsel becerilerle ilgili) kadınların hem kadın kooperatiflerinde, hem de karma kooperatiflerde daha başarılı olmalarını sağlamaktadır. ILO'nun APOCAM projesi Mauritania'da (Norveç) kadınlara geleneksel ve modern el sanatları ile ilgili eğitim vererek gelir getirici faaliyetlerde bulunmalarını sağlamıştır. Ayrıca Fiji'li kadınlar tarafından kurulan Marama Kooperatifi yaklaşık 40 kadın için istihdam yaratmıştır (Lindenthal, 1994: 83-93).

B. Gençlerin İstihdamı

Hızla artan genç nüfus yeterli istihdam olanakları yaratılamaması nedeniyle önemli bir sorun oluşturmaktadır. Sorunun çözümü için gençlerin eğitimi

önem taşımaktadır. Kooperatif işletmelerin gençlerin istihdamına yönelik potansiyel katkısı üç farklı biçimde gerçekleşebilmektedir: (a) gençleri var olan kooperatiflerin işlevsel faaliyetleri ile bütünleştirerek onlara iş sağlayarak, (b) var olan kooperatiflerin gençler için kulüpler ya da okullarda bölümler açmasını sağlayarak, (c) gençlerin kendi kooperatif işletmelerini kurmasını sağlayarak.

ILO'nun ALCECOOP projesi Paraguay'da genç girişimciliği desteklemektedir. Burkina Faso'da faaliyet gösteren Genç Çiftçiler Kooperatifi gençlik kooperatiflerine iyi bir örnek oluşturmaktadır. Bu kooperatifler aracılığı ile gençlere eğitim verilirken, işbirliği ruhunun gençler arasında yaygınlaşması da sağlanmaktadır (Lindenthal, 1994: 96-102). İsveç'te de '80'li yılların başlarında gençlerin işsizlikle savaşmalarına yardımcı olmak amacıyla gençlik kooperatifleri kurulmuştur (Mattsson, 2000).

C. Özürlülerin İstihdamı

Özürlülerin ekonomik ve sosyal yaşama katılmaları tüm dünyada önemle üzerinde durulan konulardan birisidir. Sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak dünya genelinde istihdam ve eğitim politikalarında özürlü işgücü özel bir statüye sahip bulunmaktadır. Ancak buna karşın özürlü istihdamı, halen önemli bir sorun olarak varlığını korumaktadır.

Kooperatif işletmeler, özürlülere istihdam yaratmada da özel bir model oluşturmaktadırlar. Bazı ülkelerde özürlülerin istihdamı için oluşturulan kooperatiflere devletler kredi ve bağış vererek, eğitim gibi alanlarda destek sağlayarak ya da vergi avantajları yaratarak katkı sağlamaktadırlar.

İngiltere'deki Gillygate Wholefood Bakery, Food and Futures ve Cleansweep Kooperatifleri, özellikle öğrenme güçlüğü çeken ve zihinsel rahatsızlıkları bulunanlara istihdam yaratma amacıyla kurulmuş işçi kooperatiflerine örnek oluşturmaktadır.⁴

İşsizlikle Savaşmada Etkili Bir Araç Olarak İşçi Kooperatifleri Modeli

İşçi kooperatifleri ya da diğer bir ifade ile emek kooperatifleri, dünyanın pek çok yöresinde istihdam yaratmada etkin bir model olarak kullanılmaktadır.

⁴ Bkz. www.bris.ac.uk/depts/NorahFry/baguettes/CAT10.html.)

Kapitalist bir ekonomide işçi kooperatifleri, istihdam yaratmanın yanı sıra, emeğin hakkını almasını sağlamada, işyerinde demokrasiyi sağlamada, eşitlikçi olmada, yönetim işçi çatışmalarını azaltmada, yerel topluluk ve sendikaların desteğini kazanmada önemli başarılar elde etmektedir (Güven 1997: 81).

Kökenleri Endüstri Devrimi'ne uzanan işçi kooperatifleri, ILO'nun tanımına göre, kurucu ve ortakları aynı zamanda kooperatifin çalışanı olduğu kooperatiflerdir. Kooperatifin ortakları olan işçiler, yönetim ve denetim yetkisine de sahiptirler. İspanya'nın Bask bölgesinde faaliyet gösteren Mondragon İşçi Üretim Kooperatifleri ILO tarafından klasik olmayan bir işçi kooperatifi türü olarak günümüzde 20 bin kişiye istihdam sağlamaktadır (Polat, 1992: 8). 1990'lı yıllarda yetersiz iş olanakları nedeniyle Finlandiya'da 700 civarında işçi kooperatifi kurulmuştur (TMKB, 2003: 26).

İşçi kooperatifleri, Danimarka, Fransa, Kanada, Japonya ve Avustralya gibi ülkelerde kamusal destek de sağlamaktadırlar. OECD ve AT çevreleri, 1970'li yıllardan itibaren işçi kooperatiflerinin, işsizlikle savaşmada etkin bir araç olabileceğini kabul etmiştir. ILO'da işçi kooperatiflerine yönelik yardım faaliyetlerini yoğunlaştırarak, bünyesinde bir İşçi Kooperatifleri Bilgi Bankası oluşturmuştur. İşçi kooperatifleri, dünya genelinde özelleştirmede de önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Polat 1992: 8-9).

ABD'de de, son yıllarda bireylere yaşamlarını sürdürebilecekleri uygun bir ücret sağlayarak, onlara kooperatifler aracılığı ile iş yaratılması önem kazanan bir konudur. Bu konuda da özellikle işçi kooperatiflerinden yararlanılmaktadır. 1985 yılında kurulan ve ortaklarının çoğunluğunu Latin yada Afrika kökenli Amerikalı kadınların oluşturduğu Kooperatif Ev Bakım Birlikleri istihdam yaratma konusunda son derece etkilidir. ABD'de, Ulusal Kooperatif Bankası başlangıç için kredi sağlamaktadır (Hazen, 2000: 3).

İşçi kooperatifleri ayrıca, ekonomik kriz ve durgunluk dönemlerinde, sermaye işletmeleri gibi işçi çıkarmak yerine, ortakların fedakârlıklarına dayalı olarak ortakların istihdamlarını korumaya çalışır. İşçi kooperatiflerinin istihdama ilişkin bazı özelliklerini şu şekilde sıralanabilir (Lindenthal, 1994: 47): (a) ortakların istek ve arzularına göre istihdam yaratır, (b) eşitliğe dayalı ve karar almaya etkin katılımı engelleyebilecek ölçüde, işçi istihdam etmez, (c) işi, kişisel olarak doyurucu ve ödüllendirici biçimde organize eder, (d) ayrımcılığa fırsat vermeyen istihdam politikaları uygular.

Sonuç

İşsizlik XXI. yüzyılda, dünyanın önde gelen sorunlarından birisini oluşturmaktadır. Bu sorunun çözümü için, dünya genelinde birbirinden farklı seçenekler söz konusu olmaktadır. Kooperatifçilik de, bu seçenekler arasında yer almaktadır. İstihdam yaratma ve istikrar sağlamada çeşitli üstünlüklere sahip olan kooperatif işletmeler, birbirinden farklı istihdam biçimleri yaratmaktadır.

İnsan odaklı işletmeler olarak, kooperatiflerin istihdam yaratma potansiyelleri son derece yüksektir. Dünya genelinde, 800 milyon ortağa sahip olan kooperatif işletmeler, 100 milyon kadın ve erkek işgücü için istihdam yaratmaktadırlar. Kooperatifçiliğe ilişkin politikalarda, kadınlar, gençler, çocuklar, mülteciler, özürllüer, yerel halk ve yaşlılar özel ilgi gerektiren gruplar olarak, öncelik taşımaktadırlar. İstihdam alanında da kooperatif işletmeler, özel ilgi gerektiren bu gruplara öncelik vermeyi temel bir hedef olarak benimsemişlerdir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) de, kooperatif işletmeler aracılığı ile istihdam yaratılması konusuna öncelikli hedefleri arasında yer vererek, bu konuda önemli katkılar sağlamaktadır.

Kooperatif girişimler sayesinde iş olanaklarına kavuşan ve yoksulluktan korunan bireyler, ekonomik açıdan önemli bir güç elde etmektedirler.

Abstract: The importance of employment problem has been increasing in recent times and it is a problem for both developed and developing countries. Efforts for solving the problem through cooperatives introduce a new approach. As an economic and social organization, cooperatives having more than 800 millions members and employing more than 100 million people provide an important alternative for the solution of the problem with different types of cooperation models throughout the world. Furthermore, co-operatives draw attention by their potentials to generate employment for the disadvantaged sections of the community such as women, young and disabled people who need a special care.

Keywords: Employment, Co-operative Enterprise, Sustainable Development, Worker Co-operatives, Co-operative Entrepreneurship.

Kaynakça

- DPT (2001) **İşgücü Piyasası** (Özel İhtisas Komisyonu Raporu), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.
- Güven, S. (1997) **Ekonomik Demokrasi ve Servetin Geniş Kitlelere Yayılmasında Kooperatifçilik Politikası**. Bursa.
- Hazen, Paul (2000), Cooperative Employment Trends during Economic Prosperity in the USA Copac Open Forum (www.copacqva.org/fora/geneva2000/hazen-ncba/hazen-ncba.pdf).
- ICA (1995). **Cooperatives and Sustainable Human Development Report** (Regional Perspective): Asia and the Pacific.
- ILO (2000). **Promotion of Cooperatives**. Geneva: International Labor Conference 89th Session
- Lindenthal, R. (1994). **Cooperatives and Employment in Developing Countries**. Geneva: ILO
- Marcone, Stefania (www.ica.coop/europe/rareports798.html)
- Mattsson, E. (2000) **Social Economy and New Cooperatives Create Jobs**, Copac Open Forum (www.copacqva.org/fora/geneva2000/cecop-mattsson/cecop-mattsson.pdf)
- Polat, H. (1992) "İşsizlikle Mücadelede Emek Kooperatifleri", **Kooperatif Dünyası**
- Schwettmann, J. (1997). **Cooperatives and Employment in Africa, Cooperative Development Occasional Discussion Paper 97-1**. Geneva: ILO.
- Taimni, K. K. (1994). **Creating a Favorable Climate and Conditions for Cooperative Development in Asia**. Geneva: ILO.
- TMKB (2003). **Avrupa Birliği'nde Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yaşamda Kooperatiflerin Rolü**. Yayın No: 9.
- Tekeli, M. (1990), **Uluslararası Bütünleşme Sürecinde Yeni İşletme Oluşumları, Bölgesel Entegrasyonlar, Kooperatif Hareketler**. Ankara.
- Thirdy, Bernard (1999). **Co-operatives and the Social Economy in the European Union**.
- Kooperatiflerin Teşvikine İlişkin 193 Sayılı ILO Tavsiye Kararı (Çeviri: Hüseyin Polat). Karınca Dergisi (2002) Sayı 791.
- www.basakekonomi.com.tr/arsiv/oecd.html.
- www.ilo.org
- www.wisc.edu/uwcc
- (www.bris.ac.uk/depts/NorahFry/baguettes/CAT10.html.)